

Political Rhetoric in Literary Texts: A Case Study of Akhavan-Sales's Poetry

Yahya Talebian¹ and Fatemeh Golbabaee²

1. Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, University of Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran. Email: Y.talebian@gmail.com
2. PhD student in Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, University of Allameh Tabataba'i, Tehran, Iran. Email: F.golbabaee@atu.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received 24 Sep 2025 Received in revised form 11 Nov 2025 Accepted 12 Dec 2025 Published online 22 Dec 2025 Keywords: Political rhetoric, Communications, Kenneth Burke, Akhavan-Sales.	A systematic study of political rhetoric in literary texts requires clear conceptualization and a coherent theoretical framework. Drawing on Kenneth Burke's rhetorical theory, this study proposes a structured approach to analyzing political rhetoric in literary texts. Kenneth Burke, a key figure in rhetorical studies throughout the 20th century, introduced several fundamental concepts in his theory of rhetoric, notably the four essential elements of division, identification, hierarchy, and the dramatic form of the pentad. These concepts have proven especially useful in analyzing political rhetoric, where language plays a pivotal role in shaping ideologies and influencing public opinion. This study aims to examine selected poems by the Iranian poet Mehdi Akhavan-Sales, with the goal of exploring the manifestations of political rhetoric in literary works. The qualitative method of analysis employed in the research focuses on how Burke's rhetorical elements function within Akhavan-Sales' poetry. The findings demonstrate that the poet's use of descriptive language enhances the potential for identification among readers, and underlying political messages present in the poems. Moreover, the dialogic structure of the poems provides a dynamic space for communicating key concepts such as division and hierarchy. Furthermore, the dramatic structure of the poems, which emphasizes Burke's five components of the pentad -act, scene, agent, agency, purpose- plays a serious role in delivering a distinct political message. Each of these elements contributes uniquely to reinforcing the political discourse of the poem for the audience.

Cite this article: Talebian, Y., & et al. (2025)., Political Rhetoric in Literary Texts: A Case Study of Akhavan-Sales's Poetry. *Rhetoric and Grammer Studies*, 15 (2). 162-181. DOI: <https://doi.org/10.22091/jls.2026.14201.1744>

© The Author(s)
DOI: 10.22091/jls.2026.14201.1744

Publisher: University of Qom

Introduction

Rhetoric, in its contemporary conception, can be defined as the strategic utilization of communication to elicit persuasion or achieve delineated objectives within a specific audience context. Kenneth Burke emphasizes that all human interaction unfolds within a network of symbols, terminology, classifications, and metaphors; consequently, language perpetually shapes perception, structures experience, and fosters either identification or deviance. Therefore, rhetorical analysis, framed within Burke's symbolic perspective, involves examining the mechanisms through which language constructs and reproduces values, identities, and social relationships. Political rhetoric, a subfield of the discourse - semiotic approach to rhetoric and the application of symbols, possesses the capacity for study through Burke's theoretical framework. This branch of rhetoric, particularly within literary analysis, necessitates an examination of its unique potential and components, as it significantly influences the transformation of literary texts into tools for social critique, the articulation of political viewpoints, and persuasion audiences to pursue particular goals. This research, employing Burke's theoretical approach in rhetoric sought to address the lack of structural organization and theoretical frameworks within existing research on political rhetoric in literary texts.

Materials & Methods

Kenneth Burke's theoretical framework in rhetoric are elaborated in his works *Rhetoric of Motives* and *Grammar of Motives*, in the last half of twentieth century, are applicable to the subfield of political rhetoric. This research, after outlining the principles of Burke's approach and its application to political rhetoric, undertakes a qualitative analysis of selected poems by Mehdi Akhavan-Sales, a prominent figure in contemporary Persian literature, chosen for their political content and alignment with Burke's theory, as a case study.

Research findings

The theories of scholars and researchers such as Kenneth Burke can provide frameworks for rhetorical analyzing of literary texts and serve as a valuable tool for researchers in this field. Burke defines the components and principles of influence on the audience within rhetoric through four categories: Division, Identification, Hierarchy, and the Dramatic form of Pentad. Division is achieved through the creation of binary oppositions, Identification through fostering a sense of solidarity and empathy, Hierarchy through the organization of power structures, and dramatic form through a dramatic structure. Each of these elements contributes to the text's potential for influencing the audience. Applying these components to the realm of political rhetoric in literary texts allows for the development of a structured approach to analyzing literary texts from this perspective.

Discussion of Results & Conclusion

This analysis investigates the political rhetoric employed in a selection of poems by Akhavan-Sales, demonstrating how specific stylistic choices contribute to both reader identification and the conveyance of underlying political messages. The study posits that Akhavan-Sales strategically utilizes descriptive language to foster a sense of connection with the audience, thereby amplifying the impact of the poems' political content. Furthermore, the poems' dialogic structure creates a dynamic platform for exploring complex concepts such as social division and hierarchical power structures. Drawing upon Burke's Pentad model—consisting of act, scene, agent, agency, and purpose—this research highlights the significant role of dramatic structure in the articulation and delivery of distinct political narratives within the poems. Each of these elements—descriptive language, dialogic construction, and dramatic structure—functions synergistically to reinforce the overarching political discourse intended for the audience. Ultimately, this research confirms the application of Burke's rhetorical framework for the analysis of political rhetoric within literary texts.

رتوریک سیاسی و مؤلفه‌های آن در متون ادبی با نگاهی به اشعار مهدی اخوان ثالث

یحیی طالبیان^۱✉ و فاطمه گل‌بابائی^۲ ID

۱. استاد زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبانهای خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: human.shakeri@pnu.ac.ir
 ۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبانهای خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: mahmoodi@kazerunsfu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۱	واکاوی نظام‌مند ظرفیت‌های رتوریک سیاسی در متون ادبی، مستلزم تعریف دقیق مفاهیم و بهره‌گیری از چارچوب نظری منسجم و کارآمد است. پژوهش حاضر کوشیده‌است با اتکا به مبانی نظری کنت برک در حوزه رتوریک که امروزه در معنای گسترده ارتباطات دریافت می‌گردد، الگویی برای مطالعه رتوریک سیاسی متون ادبی به صورت ساختارمند ارائه نماید. برک، یکی از نظریه‌پردازان برجسته رتوریک نو در قرن بیستم، مؤلفه‌های بنیادین این حوزه را در قالب مفاهیمی چون جداسازی، ایجاد هویت مشترک، سلسله‌مراتب و فرم دراماتیک پنجگانه (شامل کنش، صحنه، فاعل، واسطه و هدف) تبیین می‌کند. به کارگیری این مؤلفه‌ها در بررسی زیرشاخه سیاسی رتوریک، درواقع انطباق یک چارچوب نظری عام و کلی بر یکی از حوزه‌های فرعی و موضوع‌محور آن به‌شمار می‌رود. این پژوهش به روش تحلیل کیفی، پس از شرح مبانی نظری برک در حوزه رتوریک، منتخبی از اشعار مهدی اخوان ثالث را به عنوان نمونه عملی دارای ظرفیت بررسی با آن رویکرد در حوزه رتوریک سیاسی واکاوی نموده است. نتایج تحلیل اشعار سترون، آنگاه پس از تندر، کتیبه و فریاد نشان می‌دهد که عنصر ایجاد هویت مشترک غالباً از طریق شگرد ادبی توصیف بازنمایی شده و در بخش عمده‌ای از اشعار مورد بررسی، نقش محوری ایفا نموده است. همچنین، برجسته‌سازی آگاهانه هر یک از عناصر پنجگانه فرم دراماتیک در نسبت با کنش اصلی شعر یا درام، بیانگر اتخاذ مبنای فلسفی و ایدئولوژیک خاصی است که با تحکیم و جهت‌دهی گفتمان‌های سیاسی مورد نظر شاعر در متن همسو است. در بستر دراماتیک این اشعار، شکل‌گیری منطق مکالمه‌ای میان شخصیت‌ها و به گوش رسیدن صدای طبقات مختلف، مفاهیم جداسازی و سلسله‌مراتب قدرت را در پیوندی معنادار با محتوای سیاسی اثر به مخاطب منتقل می‌سازد و کارآمدی رویکرد برک را در تحلیل رتوریک سیاسی متون ادبی تأیید می‌نماید.

کلیدواژه‌ها:

رتوریک سیاسی، ارتباطات، کنت برک، اخوان ثالث.

استناد: شاکری، هومان و دیگران. (۱۴۰۴). «رتوریک سیاسی و مؤلفه‌های آن در متون ادبی با نگاهی به اشعار مهدی اخوان ثالث». پژوهش‌های دستوری و بلاغی. دوره ۱۵. شماره ۲۸. صص: ۱۶۲-۱۸۱. <https://doi.org/10.22091/jls.2026.14201.1744>

© نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه قم

(۱) مقدمه

رتوریک از کهن‌ترین عرصه‌های اندیشه و عمل انسانی است که به عنوان مفهومی مرکب از قدرت زبان و تأثیرگذاری بر مخاطب شناخته شده است. آغاز این سنت را می‌توان نزد سوفسطائیان یونان باستان جست‌وجو نمود، متفکرانی که با تأکید بر توانایی کلام، اقناع مخاطب را هدف اصلی گفتار می‌دانستند و به تأثیر و کارآمدی سخن حتی بیش از حقیقت توجه داشتند. سقراط به عنوان برترین استدلال‌کننده آن، در پی این جریان کوشید تا مرز میان اقناع ظاهری و توجه به حقیقت را در رتوریک برجسته سازد و با کاربری این مهارت در گفتگوهای فلسفی حقیقت‌بنیاد، وجه عمیق‌تری از آن را بازنمایاند. سیر اندیشگانی رتوریک در یونان باستان نهایتاً در اندیشهٔ ارسطو هیئت نظام‌مند یافت. او رتوریک را نه صرفاً ابزار اقناع بلکه دانشی مستقل دانست که قواعد و اصولی مشخص به منظور سامان‌دهی گفتار و استدلال دارد. ارسطو با تقسیم‌بندی انواع خطابه به سه حوزهٔ کاربردی سیاسی، دادگاهی و تشریفاتی (Grimaldi, 1980: 81) و نیز معرفی مفاهیمی همچون لوگوس (استدلال منطقی)، پاتوس (احساسات) و اتوس (اخلاقیات و شخصیت)، طرحی نظری از دانش رتوریک را بنیان نهاد که تا امروزه نیز الهام‌بخش حوزه‌های گوناگون مرتبط با آن به‌شمار می‌رود. اگرچه کارکرد این دانش در قرون وسطی به تدریج به سوی تعالیم الهیاتی، خدمت به موعظه و تفسیر کتب مقدس تغییر داده می‌شود و در عصر روشنگری و قرن هفدهم نیز به سبب رشد علم‌گرایی صرفاً به عنوان ابزاری تزئینی در فنون نگارش تقلیل می‌یابد (McKeon, 1971: 50-51)، اما از قرن بیستم به بعد، به فراخور اندیشه‌ها و نظریات جدید مرتبط با نیازهای عصر در بازتعریفی نوین احیا می‌گردد.

امروزه رتوریک دانشی چندوجهی در ارتباطات انسانی دانسته می‌شود که کاربرد آن دامنهٔ وسیعی از متون ادبی، تبلیغات و رسانه تا حوزه‌های سیاست و علوم اجتماعی را دربر گرفته و مطالعه ابعاد مختلف آن زمینه‌های درک عمیق‌تر از نقش زبان در ساختارهای ارتباطی عصر حاضر را فراهم می‌آورد.

(۲) بیان مسئله

مفهوم رتوریک نو که به‌طور رسمی در عنوان اثری از پرلمن و تیتکا در نیمهٔ دوم قرن بیستم (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969) مطرح می‌شود، بیانگر شکل‌گیری رویکردی تازه در مطالعات رتوریک است. این رویکرد برآمده از مجموعه جریان‌های نظری معاصر، شامل آراء نظریه‌پردازانی از جمله ریچاردز (I.A. Richards)، ریچارد ویور (Richard M. Weaver)، کنت برک (Kenneth Burke) و دیگر چهره‌های تأثیرگذار ساختارگرایی و پساساختارگرایی همچون رولان بارت (Roland Barthes) و میشل فوکو (Michel Foucault) در این حوزه است که هر یک از مسیری متفاوت، در جهت گسترش دامنهٔ مفهومی و کاربردی رتوریک فراتر از چارچوب سنت ارسطویی آن گام برداشته‌اند. این جریان‌ها با بازتعریف رتوریک و نسبت آن با تولید معنا، شیوه‌های استدلال، سازوکارهای اقناع و مباحث علوم ارتباطات، چشم‌اندازی نوین در عرصهٔ مطالعات رتوریک گشوده‌اند.

رتوریک نو در مفهوم و کارکرد اصلی خود به عنوان استفادهٔ استراتژیک از ارتباطات برای اقناع یا دستیابی به اهداف خاص در مخاطب و فرآیند کاربرد سبیل‌ها در سازماندهی تجربه و انتقال آن به دیگران (احمدی و پورنامداریان، ۱۳۹۶: ۴۷)، سایر عرصه‌های کلام، منطق، دیالکتیک، دستور زبان، فلسفه، تاریخ و شعر را دربر می‌گیرد؛

اگرچه گستردگی دامنه شمول رتوریک سخن تازه‌ای نیست، لیکن در عصر مرکزیت یافتن زبان اهمیت آن بیش از پیش نمایان است (Booth, 1988: xv).

بر این اساس، رتوریک در مفهوم معاصر خود برخلاف تصور کلاسیک آن، دیگر نه تنها یک تکنیک اختیاری نبوده بلکه جزئی از ذات و سرشت زبان محسوب می‌شود. در این میان، رویکرد نظریه‌پردازانی همچون کنت برک از آن جهت که از نگرش سنتی به رتوریک فاصله داشته و دیدگاه‌های پساساختارگرایانه‌ای که به رهاشدگی در ناپایداری معنا می‌گراید و امکان کنش‌های انتقادی را با چالش مواجه می‌کند، از نظر روش‌شناختی و تحلیلی کاربردی‌تر به نظر می‌رسد (Richards, 2008). برک زبان را علاوه بر ابزار بازنمایی واقعیت، نوعی کنش نمادین نیز تلقی می‌کند که انسان‌ها از طریق آن جهان اجتماعی خود را بازآفرینی نموده و به آن معنا می‌بخشند. رتوریک در نگاه برک «به کارگیری زبان به مثابه ابزاری نمادین برای برانگیختن همکاری در موجوداتی که به‌طور طبیعی به نمادها پاسخ می‌دهند» (Foss & Others, 1985: 156) تعریف می‌شود. او تأکید می‌کند که تمامی تعاملات انسانی در شبکه‌ای از نمادها، اصطلاحات، طبقه‌بندی‌ها و استعاره‌ها شکل می‌گیرد؛ به همین دلیل زبان همواره در حال جهت‌دهی به ادراک، سازمان‌دهی تجربه و ایجاد همذات‌پنداری یا رقابت است. در این چارچوب، انتخاب هر واژه حامل دیدگاهی خاص است که می‌تواند به شکلی نامحسوس ساختارهای قدرت و تقسیمات اجتماعی را پنهان کند. از این رو، تحلیل رتوریک در چارچوب نگرش نمادین برک، تحلیل سازوکارهایی است که از طریق زبان، ارزش‌ها، هویت‌ها و روابط اجتماعی ساخته و بازتولید می‌شوند.

در این میان، به نظر می‌رسد رتوریک سیاسی که یکی از زیرشاخه‌های رویکرد گفتمانی - نشانه‌شناختی رتوریک و دانش به کارگیری نمادها است (اکبری و طالبیان، ۱۴۰۰: ۵۷) از ظرفیت مطالعه با رویکرد نظری برک در حوزه رتوریک برخوردار باشد. هنگامی که از رتوریک سیاسی سخن می‌گوییم از گفتمان و رفتار نمادین و معناداری صحبت می‌کنیم که قدرت را ایجاد و حفظ می‌کند، آن را به چالش می‌کشد و سرنگون می‌کند؛ گفتمانی که اجتماع را با تمام پیچیدگی آن به وجود می‌آورد؛ گفتمانی که هویت را می‌آفریند و تعاریف مشترک از واقعیت را به وجود می‌آورد حتی اگر جوامع به‌طور فزاینده‌ای پراکنده و منطقه‌ای حول آن تعاریف جمع شوند (Sullivan & Goldzwig, 2004: 294-295).

این شاخه از رتوریک در عرصه ادبیات نیز، از آن روی که در فرآیند تبدیل متون ادبی به ابزار نقد اجتماعی، بیان دیدگاه‌های سیاسی و برانگیختن مخاطبان با اهدافی خاص تأثیرگذار است، واکاوی ژرف ظرفیت‌ها و مؤلفه‌های ویژه خود را در قالب پژوهش‌های ادبی می‌طلبد. به بیان دیگر، هنگامی که مؤلف قصد دارد متن ادبی را در کارکردی آگاهانه به بستری برای بیان گفتمان‌های سیاسی مبدل سازد، از قواعد رتوریکی مختص این امر برای ایجاد تأثیر حداکثری متن بر مخاطب پیروی می‌کند. به همین سبب، بررسی ظرفیت‌های رتوریک سیاسی در متون ادبی و تحلیل شیوه‌ها، سازوکارها و نتایج آن از جمله زمینه‌های مهم تحقیقات ادبی در دامنه مطالعات رتوریک به‌شمار می‌رود که مستلزم مبنای نظری است. پژوهش حاضر با انطباق رویکرد نظری برک در رتوریک به عنوان یک چارچوب نظری عام‌تر بر یکی از حوزه‌های فرعی آن، کوشیده است خلاء ساختاریافتگی و بنیان نظری در تحقیقات مربوط به رتوریک سیاسی در متون ادبی را پوشش دهد.

در این میان، یکی از شاخصه‌های برجسته متون ادب فارسی، به‌ویژه آثار خلق‌شده در دوره معاصر، رتوریک سیاسی آن متون است که بررسی کیفیت و ظرفیت‌های آن نیازمند مطالعه‌ای نظام‌مند است. چنان که می‌دانیم، اغلب آثار

ادبی مربوط به دهه‌های بیست الی چهل خورشیدی، متضمن پیام‌های سیاسی و اجتماعی در نقد قدرت بوده است. کارکرد این آثار در نظام فرهنگی جامعه، نه تنها همچون رسانه‌ای برای اعتراض و نقد قدرت حاکم است بلکه به مثابه ابزاری برای ایجاد همبستگی اجتماعی و تقویت هویت مشترک در مخاطب تلقی می‌شود. با توجه به مطالب گفته شده، اشعار مهدی اخوان ثالث در مقام یک شاعر سیاسی که زبان نمادین و فرم گفتگویی در شیوه بیان ایدئولوژیک وی کارکرد ویژه‌ای دارد، ظرفیت قابل توجهی را برای تحلیل رتوریک سیاسی با رویکرد نظری برک فراهم می‌آورد. از این رو، پژوهش حاضر ضمن تبیین مبانی رویکرد برک و کاربرست آن در مقوله رتوریک سیاسی، به عنوان نمونه مطالعاتی، گزیده‌ای از اشعار مهدی اخوان ثالث را مورد واکاوی قرار داده است.

۳) روش و پرسش‌های پژوهش

این پژوهش مبتنی بر کلیات نظری کنت برک کوشیده است به شرح و نحوه کارکرد رتوریک سیاسی در متون ادبی بپردازد. بدین منظور، شماری از اشعار مهدی اخوان ثالث که دارای محتوای سیاسی و بیشترین تناسب با نظریه یاد شده داشته، به عنوان نمونه عملی انتخاب شده و با روش تحلیل کیفی مورد مطالعه قرار گرفته است. این پژوهش بر آن است تا به پرسش‌های زیر پاسخی مناسب ارائه دهد:

الف) مؤلفه‌های رتوریک از نظر کنت برک کدام‌اند و چگونه می‌توان با انطباق آن مؤلفه‌ها بر زیرشاخه سیاسی رتوریک، به الگویی مشخص برای تحلیل متون ادبی از این منظر دست یافت؟

ب) با توجه به نمونه عملی ارائه شده، در قرائت و تحلیل متون ادبی دارای ظرفیت، میزان حضور هر یک از مؤلفه‌های رتوریک سیاسی و کارکرد آنها چگونه تعیین می‌شود؟

ج) در تحلیل رتوریک سیاسی اشعار مهدی اخوان ثالث، نحوه و میزان بازنمایی مؤلفه‌های رتوریک سیاسی چگونه بوده است؟

۴) پیشینه پژوهش

ادبیات در یکی از کارکردهای خود به عنوان رسانه اجتماعی، دارای ظرفیت قابل توجه واکاوی از منظر گفتمان‌های سیاسی است. به همین سبب، تحقیق بر مقوله‌های مختلف ادبیات فارسی و سیاست تاکنون موضوع بسیاری از پژوهش‌ها بوده است که از جمله آنها می‌توان به مقالاتی همچون «آیین گفت‌وگو در آئینه سیاست، نگاهی تحلیلی به سیاست‌نامه خواجه با توجه به مؤلفه‌های گفت‌وگوی فرهنگ‌ها» (گرگی، ۱۳۸۵) و «تعامل و تقابل شعر حافظ شیرازی با ساختار سیاسی قدرت» (کشاوری بیضائی و دیگران، ۱۳۹۹) اشاره نمود. از سوی دیگر در حوزه مطالعات رتوریک، محمد احمدی در کتاب رتوریک از نظریه تا نقد (۱۳۹۷)، سیر تحول رتوریک و نظریات مربوط به آن را از زمان ارسطو تا دوران معاصر بررسی کرده و تعدادی از نظریه‌پردازان رتوریک جدید از جمله کنت برک و شیوه تحلیل دراماتیک او را معرفی نموده است. مقاله‌های «درآمدی بر مهم‌ترین معانی اصطلاح رتوریک» (۱۳۹۶) و «بررسی رابطه رکن صحنه و جهان‌بینی تراژیک در شکواییه‌های فردوسی براساس نظریه دراماتیستی کنت برک» (۱۳۹۹) از همان نویسنده، نیز شامل تحقیقاتی در زمینه رتوریک جدید و نظریات برک است. موضوع رتوریک سیاسی به‌طور مشخص در کتاب رتوریک سیاسی در ایران از تینا چهارسوقی امین (۱۳۹۷) مورد مطالعه واقع شده است که نویسنده طی آن، سازوکارهای اقناع در گفتمان مجلس شورای اسلامی را واکاوی می‌نماید. با این حال، تمرکز بر شگردهای رتوریکی متون ادب فارسی

در جهت انتقال مفاهیم سیاسی براساس نظریه‌های متأخر این حوزه، می‌تواند از جمله موضوعات نوین و شاخصی باشد که تاکنون به صورت مستقل و نظام‌مند مورد توجه واقع نشده است. از این‌رو، می‌توان گفت آنچه در پژوهش حاضر به منظور کاربست مبانی نظری کنت برک در حوزه رتوریک سیاسی با ارائه نمونه عملی آن در اشعار مهدی اخوان ثالث انجام شده است، نسبت به پژوهش‌های ارزشمند انجام شده، واکاوی مسئله از نظر گاهی متفاوت به‌شمار می‌رود.

(۵) مفاهیم و مؤلفه‌های رتوریک در رویکرد نظری کنت برک

کنت برک در دو اثر مهم خود به نام‌های رتوریک انگیزه‌ها (Rethoric of Motives) و گرامر انگیزه‌ها (Grammar of Motives) در نیمه دوم قرن بیستم، مؤلفه‌ها، اصول و روش‌های تأثیرگذاری بر مخاطب در قالب رتوریک را با مفاهیم مشخصی تبیین می‌کند. این مفاهیم به‌طور کلی شامل چهار مقوله جداسازی (Division)، ایجاد هویت مشترک (Identification)، ایجاد سلسله‌مراتب (Hierarchy) و فرم دراماتیک پنجگانه (Dramatic form of Pentad) است (Kuyppers, 2009: 159). برای پی بردن به ظرفیت‌های رتوریکی حاضر در متون ادبی، می‌توان چگونگی کارکرد هر یک از این مؤلفه‌ها را بررسی نمود:

• جداسازی

برک در رتوریک انگیزه‌ها، مفهوم تقسیم‌بندی یا جداسازی را یک استراتژی و از تکنیک‌های بنیادین رتوریک معرفی می‌کند که در ایجاد و مدیریت هویت جمعی و پی‌ریزی و شکل‌دهی به مفهوم سلسله‌مراتب در جوامع کاربرد دارد. او سازوکار این تکنیک را از طریق ایجاد تقابل‌های دوقطبی تشریح می‌کند به‌طوری‌که همواره یکی از طرفین بر دیگری ارجحیت داشته باشد. این امر به‌طور خاص در فرآیند رتوریک سیاسی به کمک ایجاد شکاف در جامعه هدف و دوقطبی‌سازی برای ایجاد فرهنگ «ما در برابر آن‌ها» یا «من در برابر دیگری» شکل می‌گیرد؛ موقعیتی که طی آن، یک گروه برتر و ارزشمندتر از گروه دیگر توصیف می‌شود. این تفکیک و دسته‌بندی از سویی می‌تواند براساس نژاد، زبان و قومیت باشد یا آنکه کاملاً مبنای ایدئولوژیک داشته و براساس باورهای مذهبی و سیاسی صورت گیرد. از سوی دیگر، با دقت در ژرفای کاربرد این شیوه می‌توان ایجاد زمینه و بستر همذات‌پنداری و همبستگی در مخاطبان قطب مشترک را نتیجه گرفت؛ همانطور که به عقیده برک «دسته‌بندی یا جداسازی با قطعیت منجر به ایجاد هویت مشترک می‌شود؛ چرا که ایجاد هویت مشترک جبران‌کننده جداسازی است. اگر انسان‌ها از یکدیگر منفک نبودند به‌وجود سخنوران برای تبلیغ اتحاد نیازی نبود» (Burke, 1969: 22).

آنچه از کاربست تکنیک تقسیم‌بندی یا جداسازی در رتوریک سیاسی حاصل می‌شود، شکل‌گیری و تقویت هویت‌های گروهی است که مبتنی بر تفاوت‌ها و تمایزهای خود با دیگر گروه‌ها بوده و از این طریق، احساس تعلق و اتحاد میان آنها تقویت شده است. این بدان معنا است که دستگاه حاکم به کمک این ابزار، دینامیک سیستمی قدرت را برپا نموده و تمامی گروه‌ها را تحت کنترل و نظارت قرار می‌دهد. از این‌رو، جداسازی ابزار مهمی برای جلب حمایت افراد یا سلب اعتبار از مخالفان قلمداد می‌شود و دارای نقشی کلیدی در شکل‌دهی و کیفیت گفتمان‌های اجتماعی و سیاسی است.

• ایجاد هویت مشترک

نخست، باید به این نکته اشاره کرد که در برگردان واژه Identification به زبان فارسی با توجه به زمینه‌ای که در آن مطرح شده‌است، مفاهیمی همچون اتحاد، شباهت، همبستگی، همذات‌پنداری، هویت‌یابی یا ایجاد هویت مشترک به صورت همزمان حضور دارند. لیکن به دلیل محدودیت در کاربرد تمامی این واژگان و عبارات، نگارندگان پژوهش حاضر، انتخاب و کاربرد عبارت ایجاد هویت مشترک را به عنوان معادل فارسی آن واژه به سبب دربر داشتن همزمان بحث هویت و مفهوم اشتراکی آن، شایسته‌تر دانسته‌اند. به هر روی، در نظر داشتن کلیه معانی ذکر شده هنگام مواجهه با عبارت ایجاد هویت مشترک برای درک مفهوم این مؤلفه در نظریه برک سودمند خواهد بود.

آنچه در رتوریک مورد نظر ارسطو با عنوان متقاعدسازی یا اقناع (Persuasion) معرفی می‌شود، در اصطلاح برک با عنوان جامع‌تر ایجاد هویت مشترک نمود پیدا می‌کند. از نظر برک این اصطلاح رویکرد رتوریک عمومی را بهتر از اصطلاح اقناع توصیف می‌کند و به گونه‌ای دقیق‌تر اهداف صنعت تغییر نگرش را در جوامع ما دربردارد (Kuypers, 2009: 165).

باید در نظر داشت که «امکان جدا کردن معانی متقاعدسازی، ایجاد هویت مشترک (همذات‌پنداری) و ارتباط (ماهیت رتوریک به عنوان فن خطابه) وجود ندارد اما، ممکن است یکی از این عناصر برای گسترش یک خط تحلیل در جهتی خاص بهترین عملکرد را داشته باشد» (Burke, 1969: 46).

برک در توضیح این اصل محوری در ارتباطات، آن را استراتژی مهم رتوریک می‌داند که در ایجاد احساس وحدت و همذات‌پنداری میان گوینده و مخاطب مؤثر است. او اعتقاد دارد که ایجاد هویت مشترک هنگامی رخ می‌دهد که مخاطبان خود را جزئی از مجموعه افرادی بدانند که دارای اهداف، ارزش‌ها و باورهای مشترک هستند. این احساس به شکل‌گیری پیوندی میان افراد می‌انجامد که امکان ارتباط و اقناع مؤثر را برای سخنور فراهم می‌کند. باید در نظر داشت که منظور از ایجاد هویت مشترک تنها تشابه و اشتراکات افراد نیست، بلکه این امر پذیرش تفاوت‌ها را نیز شامل می‌شود. سخنور با تکیه و تأکید بر نقاط هویت مشترک افراد و آنچه با ذهنیت مخاطبان متنوع سازگار است، می‌تواند پلی بر شکاف‌ها و تفاوت‌های ایدئولوژیک موجود زده و از این طریق به اهداف خود دست‌یابد. از این‌رو، می‌توان گفت برک ابزار ایجاد هویت مشترک را درک تشابه، پذیرش تفاوت و به‌طور کلی به رسمیت شناختن مخاطب می‌داند و بر استفاده از این شیوه برای برقراری ارتباط نتیجه‌بخش و سخنوری متقاعدکننده تأکید دارد.

ما دو جنبه اصلی رتوریک را در نظر گرفته‌ایم: کارکرد ایجاد هویت مشترک و ماهیت خطابه بودن آن. از آنجایی که ایجاد هویت مشترک مستلزم دسته‌بندی افراد است، رتوریک ما را در مسائل اجتماعی و جناح‌بندی‌ها درگیر می‌کند. در اینجا مرز متزلزلی میان صلح و درگیری وجود دارد زیرا ایجاد هویت مشترک با مالکیت تعریف می‌شود که خود به‌طرز تضادآمیزی انگیزه اخلاق و نزاع است.

ایجاد هویت مشترک را می‌توان به معنای تأیید یا اعلام همبستگی میان سخنور و مخاطب دانست چرا که این اصل در حوزه دانش رتوریک بر ساختن احساس همذات‌پنداری و یگانگی معنوی است. این امر می‌تواند از طریق نمادسازی، تأکید بر اهداف مشترک، شباهت‌ها، ارزش‌ها و باورهای ملی، آیینی، فرهنگی و حتی اقرار به تفاوت‌ها و تنوع‌ها به وجود آید. در نتیجه، هنگامی که مخاطب احساس کند با سخنور دارای اشتراکات هویتی است یا تفاوت‌های احتمالی او به رسمیت شناخته و مطرح می‌شود، احتمال تأثیرگذاری پیام سخنور و پذیرش آن از سوی مخاطب افزایش خواهد یافت.

برای مثال، یکی از تکنیک‌های ایجاد هویت مشترک توسط گوینده یا نویسنده برانگیختن احساسات انسانی اعم از اندوه، غرور، ترحم و عواطفی از این دست است. مخاطب با قرار گرفتن در این موقعیت پس از شناسایی عواطف مشترک میان خود و گوینده می‌تواند تا حد قابل توجهی موضع همدلی و همراهی را برگزیده و آگاهانه یا ناخودآگاه تحت تأثیر هدف نهایی گوینده قرار گیرد. بنابراین، روش‌های ایجاد هویت مشترک به عنوان یک فرآیند پیچیده و چندبعدی در ارتباطات انسانی و روانشناسی در نظر گرفته می‌شود که علاوه بر تشابه، شامل تفاوت و تمایل به شناخت دیگری نیز هست و از این رهگذر، زمینه تأثیر پیام در مخاطب را فراهم می‌نماید.

• ایجاد سلسله‌مراتب

اصل ایجاد سلسله‌مراتب به سازماندهی عناصر در یک سیستم براساس اهمیت، قدرت یا وضعیت آنها اشاره دارد. این اصل دربارهٔ رتبه‌بندی یا اولویت‌بندی مسائل، ایده‌ها یا افراد براساس معیارهای مشخص است.

سلسله‌مراتب را می‌توان بوروکراسی، نردبان، احساس نظم، یا هر گونه ساختار ارزش‌گذاری شده و درجه‌بندی‌شده‌ای که در آن اشیاء، واژه‌ها، اشخاص، کنش‌ها و اندیشه‌ها رتبه‌بندی می‌شوند، نامید. سلسله‌مراتب به نحوه‌ای از سازمان‌دهی اشاره می‌کند که در آن هر مرتبه نسبت به مراتب پایین‌تر خود نقش سرپرست دارد و نسبت به مراتب بالاتر در مقام زیردست قرار می‌گیرد (Foss & Others, 1985: 174).

برک مفهوم سلسله‌مراتب را در تمام ساختارها و روابط اجتماعی از جمله زبان و ارتباطات مطرح می‌کند. او معتقد است که سلسله‌مراتب تنها دربارهٔ قدرت و کنترل نبوده بلکه در حوزهٔ زبان به ترتیب و معنا نیز مرتبط است. این امر بدان مفهوم است که چگونگی برقراری، حفظ و چالش‌های سلسله‌مراتب را می‌توان از طریق استراتژی‌های رتوریک و اقدامات سمبلیک بررسی نمود.

از نظر برک، مفهوم سلسله‌مراتب با تعریف مقولهٔ ایجاد هویت مشترک مرتبط است و اساساً یکی از پیامدهای آن محسوب می‌شود، چرا که افراد و گروه‌ها خود را با ارزش‌ها، باورها و اعتباراتی همسو می‌کنند تا موقعیت خود را در سلسله‌مراتب اجتماعی تثبیت کنند. از این رو، بررسی ساختار سلسله‌مراتب به مثابهٔ ساختار معنا در یک جامعه، چگونگی به چالش کشیده شدن کلان‌روایت‌ها و ساختارهای قدرتمند را از طریق اعمال رتوریکی مشخص می‌نماید.

تحلیل برک از سلسله‌مراتب به عنوان امری گسترده و شامل تعاملات انسانی و ساختارهای اجتماعی، نکاتی دربارهٔ چگونگی تأثیر زبان و رتوریک را بر درک انسان از نظم اجتماعی، قدرت و اعتبار به همراه دارد و این امر تنها دربارهٔ آن نیست که چه کسی بر دیگری قدرت دارد، بلکه روش‌های ساخته‌شدن و حفظ معانی قدرت را در یک زمینهٔ اجتماعی بازگو می‌کند.

برک می‌گوید، سلسله‌مراتب و گفتمان طبقاتی اغلب از طریق زبان و رتوریک برقرار و تقویت می‌شود، زیرا برخی کلمات، نمادها و روایت‌ها برای تعالی یا تنزل ارزش ایده‌ها یا افراد خاص استفاده می‌شوند. بر این اساس، «منطق مکالمه‌ای اصلاً به صورت تخصیص ظهور پیدا می‌کند و کشمکش طبقاتی هم مکالمه‌ای است که میان دو گفتمان متنازع بر سر یک رمزگان مشترک و تقریباً واحد درمی‌گیرد» (جیمسن، ۱۴۰۰: ۱۰۸-۱۰۷). او همچنین بررسی می‌کند که چگونه می‌توان از طریق استراتژی‌های رتوریک که به دنبال تعریف مجدد یا بازپردازش ساختارهای قدرت موجود هستند، سلسله‌مراتب را به چالش کشید یا معکوس نمود.

• فرم دراماتیک پنجگانه

چنانکه نمایش و تئاتر در تاریخ هنر و اندیشه از دوران باروک، بازتاب کلی زندگی انسان پنداشته می‌شد و مفهوم نمایشی بودن (Theatricality) جهان در آراء افرادی همچون بالتازار گراسیان (Baltasar Gracián) نیز مطرح بوده است (Sanchez, 1997: 216-224)، به عقیده برک نیز زندگی شبیه یک درام نبوده بلکه خود درام است. به همین سبب، انسان جهان را در قالب‌های دراماتیک با پی‌رنگ‌ها، قهرمان‌ها، صحنه‌ها و انگیزه‌ها بهتر درک می‌کند. بر این اساس، او برای کشف انگیزه‌های کنش‌های سمبولیک انسان شیوه تحلیلی ارائه می‌دهد که از عناصر تشکیل‌دهنده نمایش پدید آمده است، یعنی پنج اصطلاحی که نمایش‌ها را به وجود می‌آورند، به همین دلیل او این روش تحلیل را پنجگانه (Pentad) می‌خواند. این پنج اصطلاح که اصول یا گرامر کشف انگیزه‌ها هستند، عبارتند از: ۱. کنش (Act)، ۲. صحنه (Scene)، ۳. فاعل (Agent)، ۴. واسطه (Agency) و ۵. هدف (Purpose). کنش، عمل یا اندیشه‌ای است که محقق می‌شود؛ صحنه، موقعیتی است که کنش در آن صورت می‌گیرد؛ فاعل، شخصی است که کنش را انجام می‌دهد؛ واسطه، ابزار و امکاناتی است که فاعل برای انجام کنش به کار می‌گیرد و دست آخر هدف، مقصود فاعل از انجام کنش است (احمدی، ۱۳۹۷: ۱۹۲).

تحلیل دراماتیک متون ادبی، الگویی است که می‌تواند در حوزه دانش رتوریک، انگیزه‌های تألیف متن و چگونگی همراه شدن مخاطب با آن را آشکار نماید. برک در تعریف این رویکرد در گرامر انگیزه‌ها می‌گوید «عنوان روش ما دراماتیسم است از آن‌روی که موضوع انگیزه‌ها را از منظری بررسی می‌کند که از تحلیل نمایش نشأت می‌گیرد و زبان و اندیشه را عمدتاً به عنوان شیوه‌های کنش قلمداد می‌کند» (Burke, 1969b: xxii). او بر این باور است که «فرم دراماتیک مخاطبان را به درون نمایش و همراهی با آن می‌کشاند» (Kuypers, 2009: 158). فرم دراماتیک به جهت برخوردار بودن از ماهیت داستانی یا نیمه‌داستانی می‌تواند بر مخاطب چنان تأثیرگذار باشد که او خود را بخشی از روایت پیش رو فرض کرده و با جریان آن همراه گردد. از این‌رو، متنی که در آن از شیوه‌های دراماتیک استفاده شده دارای ظرفیت رتوریک مضاعفی است که به سبب ایجاد هویت مشترک در مخاطب می‌تواند به توفیق قابل توجهی در انتقال پیام دست یابد.

در مدل پنجگانه برک، تحلیل دراماتیک زبان و اندیشه متون به کشف چگونگی ساخت و انتقال معنا، انگیزه‌های مؤلف و نحوه تأثیرگذاری آن بر مخاطب می‌انجامد. چنانکه بررسی کنشی که در طول متن جریان دارد، تحلیل‌گر را به درک انگیزه‌ها و اهداف اصلی متن رهنمون می‌شود؛ این کنش‌ها در بستر صحنه‌ای به وقوع می‌پیوندد که بازنمایانگر شرایط و زمینه‌های مؤثر در شکل‌گیری آنها است؛ شناسایی کنشگر یا فاعل درام و ویژگی‌های منحصر به او می‌تواند درک انگیزه‌ها و آرمان‌های درونی را در پی داشته باشد؛ شناخت ابزار و واسطه‌هایی که هر کنش به وسیله آنها رخ می‌دهد و نهایتاً کشف و تفسیر معنای متن در قالب هدفی که در پس هر کنش نهفته است، کیفیت ارتباط مجموعه عناصر دراماتیک متن را با یکدیگر به عنوان یک سیستم انتقال‌دهنده پیام در امر تأثیرگذاری بر مخاطب آشکار می‌سازد. برک همچنین با مرکزیت بخشیدن به عنصر کنش در ماهیت دراماتیک جامعه (Scott & Brock, 1972: 320)، درمورد برجسته‌تر بودن رابطه هر کدام از عناصر پنجگانه با عنصر کنش، نسبت‌های ارتباطی دوه‌دو و معنای متضمن آنها را نیز مطرح می‌نماید:

رابطهٔ صحنه - کنش: متونی که بر صحنه تأکید دارند متناظر با فلسفه ماتریالیسم بوده، انتخاب آزاد را کمرنگ جلوه می‌دهند و جبر یا دترمینیسم موقعیت را برجسته می‌سازند.

رابطهٔ فاعل - کنش: متونی که بر نقش فاعل تأکید می‌کنند، منعکس‌کنندهٔ ایده آلیسم هستند تا از این رهگذر آرمان‌ها و ارزش‌ها را بیان کنند.

رابطهٔ واسطه - کنش: برجسته‌سازی واسطه برای نشان دادن عملگرایی یا پراگماتیسم است، بدان معنا که بهترین ایده یا راه حل آن است که بهترین نتیجه را ایجاد کند.

رابطهٔ هدف - کنش: تمرکز متن بر هدف با دغدغهٔ معناگرایی و پرداختن به محتوا انجام می‌شود.

رابطهٔ کنش - کنش: متونی که بر کنش تأکید دارند واقع‌گرایی را پیشنهاد می‌کنند. بر این اساس، ماهیت نقش‌ها و موقعیت‌ها مهم نبوده و تنها موضوع دارای اهمیت کنش آنها است (Kuypers, 2009: 171-173).

در گام بعد، می‌توان با دانستن موارد فوق به عنوان مختصری از محورهای اصلی آراء برک در گسترهٔ مفهوم رتوریک و تطبیق مؤلفه‌های یادشده با مفاهیم سیاسی مستتر در یک متن ادبی دارای ظرفیت که ایده‌های سیاسی در ضمن آن به شیوهٔ ادبی بیان می‌شود، چارچوب رتوریک سیاسی آن متن را دریافت.

۶) تحلیل نمونهٔ عملی

چنانکه پیشتر گفته شد، شعر معاصر فارسی در صد سال گذشته به خصوص دهه‌های بیست الی چهل را می‌توان آینهٔ تحولات اجتماعی و سیاسی آن دوران دانست. اغلب شاعران دورهٔ یاد شده با استفاده از شعر و ادبیات به عنوان رسانهٔ مقبول در میان قشر فرهیخته و دارای مطالعه، مسائل و دغدغه‌های گوناگون سیاسی و اجتماعی خود را به شیوه‌های بلاغی مختلف طرح کرده‌اند. «مسائل اصلی و درونمایه‌های شعر این دوره که از شهریور ۲۰ تا کودتای ۳۲ ادامه دارد: اولین مسئلهٔ مهم رشد اندیشه‌های سوسیالیستی است. به علت درهم شکستن یک نظام استبدادی، نوعی رئالیسم اجتماعی، حمله به امپریالیسم، پرداختن به مفهوم امپریالیسم و مسائل جهان‌خواهی، ستایش صلح و دشمنی با جنگ و... مضمون رایج روزگار می‌شود» (شفیعی کدکنی، ۱۴۰۲: ۵۶).

تعمق در نحوهٔ بازنمایی مسائل سیاسی و اجتماعی به‌وسیلهٔ شگردها و زبان خاص هر شاعر و قدرت و ضعف آنها در همراه ساختن مخاطب با هدف متن به معنای مطالعه رتوریک سیاسی این اشعار است. در این میان، اشعار مهدی اخوان ثالث به عنوان یک شاعر عمیقاً سیاسی که پس از مرداد ۱۳۳۲ رفته‌رفته از جانب چپ به نوعی آنارشیسم و پس از آن ناسیونالیسم گرایش پیدا کرد (کاخی، ۱۳۸۵: ۲۴۷)، نمونه‌ای غنی برای بازخوانی از منظر رتوریک سیاسی و تحلیل شگردهای به‌کاررفته در آن به صورت نظام‌مند و نظریه‌بنیاد است.

اخوان ثالث در غالب اشعار خود پس از دفتر ارغنون که عمدتاً دارای محتوای عاشقانه است، به وضوح مسائل سیاسی و اجتماعی روز و اندیشه‌های میهن‌پرستانهٔ خود را منعکس می‌کند. دغدغهٔ فقر، اختلاف طبقاتی، عدالت و آزادی به سبب نگاه دوراندیشانه به سیاست و مسائل دنیا موضوع اصلی بسیاری از اشعار او است.

مضامین شعرهای دفتر زمستان به لحاظ تاریخی به دو دسته تقسیم می‌شود. دستهٔ اول شعرهایی است که تا قبل از ۱۳۳۲ و آن شکست سیاسی سروده شده است و دستهٔ دوم که قصهٔ دردمندی و ناامیدی اخوان است، مربوط به سال‌های

پس از ۱۳۳۲ است. از این رو در شعرهای سال‌های ۱۳۳۰ و ۱۳۳۱ ما همچنان میل به مبارزه، آزادی‌خواهی و عصیان علیه نابرابری‌ها را شاهد هستیم. پس از ۱۳۳۲ اخوان به زبان تمثیلی روی می‌آورد (محمدی آملی، ۱۳۷۷: ۱۱۷-۱۱۴). زبان تمثیلی و نمادین اخوان ثالث برای بیان ایده‌های سیاسی خویش یکی از مهمترین ویژگی‌های رتوریک شعر او است. با نگاهی کلی به اشعار دفترهای زمستان، آخر شاهنامه، از این اوستا و در حیات کوچک پاییز در زندان می‌توان دریافت که شاعر در سرایش غالب اشعار به طراحی پیرنگ داستانی تمایل و حتی اصرار داشته است تا بتواند در فضای داستانی بر ساخته خود به کمک نمادپردازی گسترده، مفاهیم سیاسی و انتقادی را بیان کند. این ویژگی سبب می‌شود که این اشعار نمونه مناسبی برای مطالعه رتوریک سیاسی براساس نظریات برک به‌ویژه از لحاظ تحلیل دراماتیک متن باشد، چراکه استفاده از زبان تمثیل و داستان و درواقع دراماتورژی در شعر، عامل مهمی در ارتباط با مخاطب برای انتقال پیام قلمداد می‌شود.

همچنین، شعر اخوان ثالث به دلیل ماهیت غالباً گفتگویی (همان: ۳۰۶-۳۰۵) خود، دارای ظرفیتی دوجندان برای تحلیل رتوریک سیاسی است، چراکه معمولاً از یک سو، خطابه‌ای درون شعر میان شخصیت‌های بر ساخته درام در جریان است و از سوی دیگر، شعر در مواجهه با مخاطب بیرونی خود دارای خطابه ایدئولوژیک شاعر است. در ادامه، برگزیده‌ای از اشعار مهدی اخوان ثالث که دارای بیشترین ظرفیت دراماتیک و سایر مؤلفه‌های مورد نظر برک بوده است، بررسی خواهند شد.

۱-۶) سترون از دفتر زمستان

فضای دراماتیک کلی در شعر سترون مبتنی بر رابطه صحنه و کنش است. تأکید بر عنصر صحنه با ارائه تصاویر دقیق از خشکسالی و تشنگی مردمان صحرا، جبر حاکم بر فضای سیاسی و اعتراض شاعر به اوضاع اجتماعی حاضر را نشان می‌دهد.

کنش ابر سیاه در نباریدن واقعی است که در طول درام به‌طور مکرر یادآوری می‌شود. خروش رعد، امیدوار شدن تشنگان، تحمل حسرت و چشم‌انتظاری، جمله پیر دروگر درباره ابر در میانه و پایان قطعه با بیان کوبنده و قاطع که «فضا را تیره می‌دارد، ولی هرگز نمی‌بارد» همگی همسو با این واقعیت و تأکید بر آن بیان شده‌اند.

نقش آفرینان این درام از ابتدا به دو گروه تشنگان و ابرهای سیاه تقسیم‌بندی می‌شوند. تکرار صفت دروگر برای پیر که او نیز در میان گروه تشنگان قرار دارد، تداعی گر طبقه کشاورزان است. این تفکیک با توصیف شاعر از هر دو گروه به گونه‌ای تکمیل می‌شود که مخاطب با گروه تشنگان احساس شباهت و هویت مشترک می‌کند. کاربرد گروه عباراتی مانند نگاه حيله گر، افسون سیاهی، فریاد غول آسا و تزویر متضمن معنای منفی برای گروه ابرهای سیاه و عروق سرد بیماران، کاسه‌های یقرازی و لبان خشک عطشان برانگیزاننده عواطف مخاطب در همدلی و همدات‌پنداری با گروه تشنگان است. در پی این تصویر و تحریک احساسات انسانی مخاطب، پیام شعر در بی‌ثمر و دروغین بودن وعده قدرت‌های استعمارگر با حس انتظار، سرخوردگی و ناامیدی دریافت می‌شود.

قرار داشتن موقعیت ابرهای سیاه در آسمان بر فراز صحرایی که زیستگاه گروه تشنگان است به گونه‌ای که عنصر پیدادگر حاکم همواره در رأس و فرادست و نگاه منتظر و ملتمسانه انبوه تشنگان از فرودست به سمت آن باشد، نمایانگر سلسله مراتب قدرت در تصویر بر ساخته شاعر است.

پس از بررسی رتوریک سیاسی کلی شعر سترون و نحوه ارتباط آن با مخاطب، باید به این نکته در فضای دراماتیک درونی شعر نیز توجه نمود که خطابه ابر سیاه برای تشنگان، خود دارای مؤلفه‌های رتوریک سیاسی است: اینک من، بهین فرزند دریاها،

شما را، ای گروه تشنگان، سیراب خواهم کرد.

چه لذت‌بخش و مطبوع است مهتاب پس از باران،

پس از باران جهان را غرقه در مهتاب خواهم کرد.

پوشد هر درختی میوه‌اش را در پناه من،

ز خورشیدی که دایم می‌مکد خون و طراوت را.

نبینم.. وای!.. این شاخک چه بیجانست و پژمرده... (اخوان ثالث، ۱۳۹۴: ۵۴).

ابر سیاه ادعای برتری و نجات‌بخش بودن خود را با تأکید بر عنصر جداسازی و تقسیم‌بندی در قالب «من، بهین فرزند دریاها» به عنوان چهره مثبت در برابر «خورشیدی که دایم می‌مکد خون و طراوت را» به عنوان چهره‌ای منفی مطرح می‌کند. او خود را برخلاف خورشید، ناجی راستین انسان‌ها معرفی کرده و در فرآیند این جداسازی توانسته است باور عموم و اتحاد آنان را با جبهه خود همراه سازد. همچنین او با توصیف لذت باران و ترحم بر شاخک بیجان و پژمرده از برانگیختن عواطف و ایجاد همدلی و حس هویت مشترک در انبوه تشنگان برای همراه کردن آنان نیز کمک گرفته و در این فرآیند، سلسله‌مراتب را با اشاره به قدرت برتر خود نسبت به توده مردم بیان می‌کند.

از میان عناصر رتوریک سیاسی به کار رفته در این شعر می‌توان گفت در سطح نخست، یعنی ارتباط شاعر با مخاطبان خود، پیام اصلی تخریب چهره امپریالیسم در برابر نهضت‌های سوسیال شرق با تقویت عنصر ایجاد هویت مشترک انتقال یافته و در سطح درون‌داستانی که ارتباط فریکارانه ابر سیاه با گروه تشنگان است، عنصر جداسازی برجسته‌ترین کارکرد را داشته است.

۲-۶) آنگاه پس از تندر از دفتر از این اوستا

شیوه بیان دراماتیک و نمادین وقایع قبل و بعد از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ در آنگاه پس از تندر بیشترین نمود و کارکرد را در برقراری ارتباط با مخاطب دارد. صحنه کابوس شبانه بر پشت‌بام خانه روی گلیم تیره و تاری شکل می‌گیرد، موقعیتی بدون سقف بدان سبب که نقش‌آفرینان روایت در آماج رگبار باران ویرانی سرپناهی نداشته و گرفتار در جبر حاکم بر اوضاع باشند. با توجه به سرایش این شعر پس از کودتا، توصیف ویژگی‌های این صحنه با نگاهی به «روشنی‌های فراوان در خانه همسایه» که آن هم در پایان روایت در خاموشی فرومی‌رود، نمایانگر امید از دست رفته شاعر به تحقق آرمان‌های سیاسی خود مطابق الگوی شرق و البته فضای آسیب‌پذیر جامعه در برابر استعمار و دست‌نشانده‌های قدرت‌های غرب است.

کنش این درام بازی کردن شطرنج با «پیردختی زردگون گیسو» به عنوان نماد استعمار است و طی این بازی، شاعر به صورت نمادین وقایع کودتا را بیان می‌کند. چینش دراماتیک اجزای این شعر با توجه به عنصر کنش برای بیان رویدادهای سیاسی آن زمان و با هدف ایجاد تغییر صورت گرفته است. عنصر واسطه در ساختار این درام خود شطرنج است که به عنوان نماد نبرد، عرصه مبارزه شاعر و هم‌فکران او را در شعر فراهم می‌کند. برجسته‌سازی این عنصر در

توفیق موقت راوی سپس شکست در آن نبرد، توجه به رویکرد عمل‌گرای متن را بازمی‌نمایاند. از این‌رو، در تحلیل دراماتیک این شعر تأکید بر روابط صحنه - کنش و واسطه - کنش برجسته‌تر به نظر می‌رسد. از سوی دیگر، تصویر راوی و تنهایی و وحشتش در مقابل نمادهای مختلف در ابتدای شعر، گونه‌ای از جداسازی و تقسیم‌بندی را بیان می‌کند:

این کیست؟ گرگی محتضر زخمیش بر گردن؛

با زخمه‌های دم‌به‌دم کاهِ نفس‌هایش؛

افسانه‌های نوبت خود را

در ساز این میرنده تن غمناک می‌نالد.

وین کیست؟

کفتاری ز گودال آمده بیرون

سرشار و سیر از لاشه مدفون

بی‌اعتنا با من نگاهش،

پوز خود بر خاک می‌مالد.

آنگاه زالی جغد و جادو می‌رسد از راه

قهقهه می‌خندد.

آنگاه فوجی فیل و برج و اسب می‌بینم

تازان به سویم تند چون سیلاب (اخوان ثالث، ۱۳۶۰: ۴۲-۴۱).

گرگ محتضر، کفتار، زال جغد، جادو و فوج فیل و برج و اسب نمادهای دسته‌بندی‌شده از دیگری‌های گوناگون در برابر من شاعر در بخش اول هستند و عنصر جداسازی در رتوریک سیاسی این شعر را تقویت می‌کنند. در ادامه، راوی در برابر پیردخت به عنوان حریف بازی شطرنج قرار می‌گیرد که به سبب کاربرد واژگان جنگ، میدان و حمله، فضای شعر به‌طور مشخص به صف‌آرایی در دو جبهه مقابل یکدیگر جداسازی و تقسیم‌بندی می‌شود. یکی از روش‌های ایجاد حس هویت مشترک در رتوریک، کاربرد ترکیب‌های وصفی محرک احساسات و عواطف گوناگون انسانی به صورت عمیق و فزاینده است.

مسئله وصف چنان اهمیتی در فن خطابه دارد که در درس‌نامه‌های تمارین مقدماتی [در نظام بلاغی غرب باستان] تمرینی مستقل دارد. وصف ترسیم زنده واقعیت‌ها از طریق گفتار است، چنان‌که مخاطب احساس کند هم‌اکنون شاهد وقوع آنهاست. به اعتقاد کوینتیلیان، سخنوری اگر صرفاً مبتنی بر قوه سامعه باشد، تأثیر کامل خود را از دست می‌دهد. به همین دلیل، در خطابه واقعیات باید به گونه‌ای روایت شوند که با چشم ذهن نیز بتوان آنها را دید (عمارتی مقدم، ۱۳۹۵: ۹۶-۹۷).

در این شعر، استفاده از انواع احساسات اعم از شور و شوق پیروزی، غرور ملی و تاریخی، حسرت شکست، نفرت انتقام، ابهام و سرگشتگی از آنجا که مشترک ذات انسانی بوده و برای همگان قابل درک است در پدید آوردن قرابت میان گوینده و مخاطب نقشی مهم برعهده دارد. در حقیقت، توصیفات هرچه عمیق‌تر، مخیل‌تر و درگیرکننده‌تر باشد، به برقراری ارتباطی کامل‌تر در انتقال پیام میان گوینده و مخاطب خواهد انجامید.

بر این سیاق، شاعر به منظور ایجاد همبستگی مخاطب با خود، ابتدا می‌کوشد تا شعف و غرور پیروزی خویش بر حریف را توصیف نماید:

انگار بخت آورده بودم من
زیرا

چندین سوار پرغرور و تیزگامش را
در حمله‌های گسترش پی کرده بودم من.
بازی به شیرین آبهایش بود (همان: ۴۳).

لیکن، در ادامه با وصف هراس و ترس از خیانت اطرافیان، خنده رعب‌انگیز حریف و باران ویرانگر، مخاطب را با فقدان پیروزی به دست آمده مواجه نموده و عواطفی همچون ترس، افسوس و اندوه شکست را جایگزین می‌کند.
در باب ایجاد سلسله‌مراتب قدرت در رتوریک سیاسی این شعر، باید به سرانجام یکسان ملت‌های فاقد قدرت از طریق بیان خاموشی فراگیر در مقابل طبقه دارای قدرت فرادست، اشاره نمود:

«آنجا اجاقی بود روشن مرد
اینجا چراغ افسرد» (همان: ۴۵).

که این امر، بیانگر دینامیک سیستمی قدرت در جهان و تسلط آن بر ملت‌ها به عنوان طبقه فرودست است؛ چنان‌که از حذف مهره شاه به عنوان نماد اراده و قدرت در بساط حریف، می‌توان به استقلال‌زدایی از موقعیت فرودست پی برد و خاموشی اجاق و چراغ‌ها زیر آوار باران را تأییدی بر ناکامی همه‌گیر آن طبقه از دریچه نگاه فرد آگاه دانست.

۳-۶) کتیبه از دفتر از این اوستا

صحنه آغازین این درام/شعر انبوهی از مردم خسته و از پای افتاده را توصیف می‌کند که به یکدیگر با زنجیر پیوسته‌اند:

فتاده تخته سنگ آنسوی‌تر، انگار کوهی بود

و ما اینسو نشسته، خسته انبوهی

زن و مرد و جوان و پیر

همه با یکدیگر پیوسته، لیک از پای

و با

زنجیر (همان: ۹).

راوی با ضمیر اول شخص جمع، کنش غلتاندن تخته‌سنگ را به هدف دانستن راز آن توسط مردمی که خود نیز یکی از آنها است، روایت می‌کند. تکرار ضمیر «ما» و تصریح آن به «زن و مرد و جوان و پیر»، تعدد افعال اول شخص جمع، توصیف دقیق حالت‌های گوناگون کنشگران از ابتدا، اهمیت رابطه دوسویه فاعل - کنش را از میان دیگر روابط تحلیل دراماتیک این شعر نشان می‌دهد.

هلا، یک... دو... سه... دیگر بار

هلا، یک... دو... سه... دیگر بار

عرق‌ریزان، عزاء، دشنام، گاهی گریه هم کردیم

هلا، یک، دو، سه، زینسان بارها بسیار
 چه سنگین بود اما سخت شیرین بود پیروزی
 و ما با آشناتر لذتی،
 هم خسته هم خوشحال
 ز شوق و شور مالامال (همان: ۱۲-۱۱).

چنانچه پیشتر گفته شد، تمرکز بر رکن فاعل در رابطه با کنش از میان دیگر ارکان پنجگانه تحلیل دراماتیک، نشان از رویکرد ایده‌آل‌گرای متن برای برجسته‌سازی آرمان‌ها و ارزش‌ها است. فاعل جمعی برای رهایی از اسارت زنجیر و جبر حاکم بر صحنه و فضای رخوت‌آلود، رؤیای اختیار و تغییر سرنوشت را در پیش گرفته و برای رسیدن به آن از جان می‌کوشد. در این میان، توصیف‌های جزئی و لحظه‌به‌لحظه از حالات متغیر فاعل در تکاپوی دست یافتن به راز تخته‌سنگ بیشترین بسامد را در سراسر شعر داشته و مشارکت مخاطب را در فهم متن از طریق این همانی با فاعل برای رسیدن به آرمانی مشخص، موجب شده است.

ندانستیم
 ندائی بود در رؤیای خوف و خستگی‌ها
 و یا آوایی از جایی، کجا؟ هرگز نپرسیدیم.
 چنین می‌گفت:

«فتاده تخته‌سنگ آنسوی، وز پیشینیان پیری
 بر او رازی نوشته است، هر کس طاق هر کس جفت...» (همان: ۱۰-۹).

همچنین، ایده‌آل‌گرایی ناشی از تمرکز بر عنصر فاعل را در این شعر می‌توان از رفتار ناخودآگاه جمعی کنش‌گران روایت در برابر ندای درون نیز دریافت نمود. فاعل جمعی در واکنشی آرمان‌گرایانه به آنچه از کهن‌الگوی پیر فرزانه شنیده است، امیدوار می‌شود و از آن‌روی، به غلتاندن سنگ مصمم می‌شود. این بدان معنا است که ناخودآگاه جمعی ترجیح می‌دهد، همانند جهان اساطیر برای یافتن مسیر تضمین‌شده کامیابی و نیل به اهداف، از عوامل خارجی همچون پیر فرزانه یاری جوید و مطابق رهنمون‌های او عمل کند تا در صورت ناکامی، جبر زندگی و پوچی آن را مقصر اصلی جلوه دهد.

در شعر کتیبه نیز مانند آنگاه پس از تندر، ارائه ترکیب‌های وصفی معطوف به احساسات انسانی کنشگران روایت، علاوه بر تأکید بر عنصر فاعل در تحلیل دراماتیک پنجگانه شعر، زمینه درونی‌سازی متن از سوی مخاطب و ایجاد احساس هویت مشترک را فراهم کرده است. توصیف دقیق عواطفی نظیر هیجان، همدلی، لذت، خستگی و سرخوردگی، نیز، همانطور که گفته شد، استفاده از راوی اول شخص جمع، از مهمترین عوامل واداشتن مخاطب به همراهی با کنشگران روایت و درک موقعیت از زاویه دید آنان بوده و پدیدآورنده حس همذات‌پنداری و هویت مشترک است.

۴-۶) فریاد از دفتر زمستان

فضای دراماتیک شعر با توصیف صحنه آتش گرفتن خانه و کاشانه راوی آغاز می‌گردد و علی‌رغم تلاش و نقش‌آفرینی او به هدف خاموش کردن آتش، توفیقی حاصل نمی‌شود.

خانه‌ام آتش گرفته‌ست، آتشی جانسوز.

هر طرف می‌سوزد این آتش،

پرده‌ها و فرش‌ها را، تارشان با بود.

وای بر من، سوزد و سوزد

غنچه‌هایی را که پروردم به دشواری

در دهان گود گلدان‌ها،

روزهای سخت بیماری (اخوان ثالث، ۱۳۹۴: ۸۵-۸۴).

توصیف اجزاء در حال سوختن صحنه در سراسر شعر، رابطه دوسویه صحنه - کنش را نسبت به سایر روابط عناصر دراماتیک تقویت می‌بخشد و از این طریق، بر شرایط دشوار کشور و روشنفکران و آزادی‌خواهان آن تأکید می‌ورزد. در این قطعه نیز، شاعر برای بیان اهداف سیاسی و اجتماعی خود با کاربست تکنیک جداسازی، «خود» را از «دیگری» تفکیک نموده، عواطف و همذات‌پنداری مخاطب را به نفع خود فعال می‌سازد.

از فراز بام‌هاشان شاد

دشمنانم موزیانه خنده‌های فتحشان بر لب،

بر من آتش بجان ناظر.

خفته‌اند این مهربان همسایگانم شاد در بستر

صبح از من مانده بر جا مشت خاکستر

وای، آیا هیچ سر برمی‌کنند از خواب،

مهربان همسایگانم از پی امداد؟ (همان: ۸۶).

او با برساختن تصاویری از این دست، شخصیت‌های روایت را به سه گروه «دشمنان بدخواه»، «همسایگان بی تفاوت» و «خود» تقسیم می‌کند و با تکرار مداوم واژه «فریاد» و ارائه توصیف دلخراش از سوختن دودمان خود، مخاطب را از دو گروه دیگر منزجر نموده و به همدلی و اتحاد با خود در قالب ایجاد هویت مشترک فرا می‌خواند. در پی جداسازی انجام شده میان گروه شخصیت‌ها، به موقعیت دشمنان راوی بر فراز بام خانه‌هایشان اشاره می‌شود و نگاه از بالا به پایین و فاتحانه آنان به راوی که در التهاب سوختن کاشانه خویش است، دال بر استعاره مفهومی قدرت است. این تصویر به وضوح بیانگر کاربرد عنصر سلسله‌مراتب در رتوریک سیاسی شعر است چرا که راوی و حتی همسایگان خفته او در آماج آن نگاه‌های موزیانه پیروز در موقعیت فرو دستِ جبهه مقابل و محکومیت به شکست قرار می‌گیرند. ایجاد این شکاف در قالب سلسله‌مراتب قدرت، زمینه تأثیر دیگر تکنیک‌های رتوریکی این شعر از جمله حس هویت مشترک به واسطه توصیف دقیق اجزاء و برانگیختن همدلی مخاطب است.

(۷) نتیجه

امروزه تعمق در موضوع رتوریک به معنای کاربست دانش ارتباطات برای حصول اهداف خاص، امری مهم و غیرقابل انکار در تحلیل گفتمان‌های متون ادبی است. در این میان، نظریات اندیشمندان و پژوهشگرانی همچون کنت برک می‌تواند چارچوب‌های تحلیل رتوریک متون را برای محققان این زمینه فراهم ساخته و ابزاری مناسب برای تحقق این

منظور باشد. از این رو، تطبیق مبانی نظری برک با مقوله رتوریک سیاسی که یکی از زیرشاخه‌های مهم رویکرد گفتمانی - نشانه‌شناختی رتوریک است، می‌تواند چارچوب تحلیلی مناسبی را برای پژوهش در این زمینه به دست دهد. برک مؤلفه‌ها و اصول تأثیرگذاری بر مخاطب در قالب رتوریک را با چهار مقوله جداسازی، ایجاد هویت مشترک، ایجاد سلسله‌مراتب و فرم دراماتیک پنجگانه تعریف می‌کند. جداسازی از طریق ایجاد تقابل‌های دوقطبی، هویت مشترک با القای حس همبستگی و همذات‌پنداری، سلسله‌مراتب با سازماندهی طبقات قدرت و فرم دراماتیک از طریق ساختار درام گونه و داستانی، هر یک به نوعی زمینه تأثیرگذاری متن بر مخاطب را فراهم می‌سازند.

بر این اساس، مطالعه و واکاوی این نظریه در اشعار مهدی اخوان ثالث به عنوان نمونه عملی مناسبی که دارای درونمایه‌های سیاسی و اجتماعی بوده و بیشترین بهره را از عنصر دراماتیسیم برده است، حضور و کارکرد هر یک از عناصر چهارگانه گفته شده در چارچوب نظری برک را به‌طور ملموس و قابل درک آشکار می‌کند.

مطالعه رتوریک سیاسی در اشعار برگزیده سترون، آنگاه پس از تندر، کتیبه و فریاد نشان می‌دهد، ایجاد هویت مشترک با کاربست پربسامد عنصر توصیف، برجسته‌ترین عامل تأثیرگذاری بر مخاطب بوده است. همچنین گفتگوی شخصیت‌ها غالباً به گونه‌ای پردازش شده است که دربردارنده مفاهیم جداسازی و سلسله‌مراتب قدرت باشد و از این رهگذر، پیام سیاسی مورد نظر متن را به مخاطب منتقل نماید.

ساختار دراماتیک هر یک از اشعار یاد شده با تأکید بر عنصری خاص از عناصر پنجگانه کنش، صحنه، فاعل، واسطه و هدف در رابطه با کنش اصلی درام، دربردارنده محتوا و پیام منحصر به فردی است. شعرهای سترون و فریاد با برجسته‌سازی رابطه صحنه - کنش به نقد شرایط حاکم پرداخته و جبر موقعیت را آشکار می‌سازند. آنگاه پس از تندر با تأکید بر رابطه واسطه - کنش مبلغ عملگرایی است و کتیبه با تمرکز بر رابطه فاعل - کنش مجالی برای بیان آرمان‌ها و ایده‌آل‌های شاعر را فراهم ساخته است.

تعارض منافع

طبق گفته نویسندگان، پژوهش حاضر فاقد هر گونه تعارض منافع است.

فهرست منابع

- احمدی، محمد، پورنامداریان، تقی. (۱۳۹۶). «درآمدی بر مهم‌ترین معانی اصلاح رتوریک». فصلنامه مطالعات زبان و ترجمه. شماره ۱. صص: ۵۲-۲۷.
- احمدی، محمد. (۱۳۹۷). رتوریک از نظریه تا نقد. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- احمدی، محمد. (۱۳۹۹). «بررسی رابطه رکن صحنه و جهان‌بینی تراژیک در شکواییه‌های فردوسی بر اساس نظریه دراماتستی کنت برک». پژوهش‌های بین رشته‌ای ادبی. شماره ۴. صص: ۱-۳۵.
- اخوان ثالث، مهدی. (۱۳۹۴). زمستان. تهران: زمستان.
- اخوان ثالث، مهدی. (۱۳۶۰). از این اوستا. تهران: مروارید.
- اکبری، زینب، طالبیان، یحیی. (۱۴۰۰). «مفاهیم گوناگون بلاغت و رویکردهای بلاغی معاصر». دوفصلنامه علمی بلاغت کاربردی و نقد بلاغی. شماره ۳. صص: ۴۹-۶۴.
- جیمسن، فردریک. (۱۴۰۰). ناخودآگاه سیاسی؛ روایت همچون کنش نمادین اجتماعی. ترجمه حسین صافی پیرلوجه. تهران: نیماژ.
- چهارسوقی امین، تینا. (۱۳۹۷). رتوریک سیاسی در ایران، سازوکارهای اقناع در گفتمان مجلس شورای اسلامی. تهران: لوگوس.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۴۰۲). ادوار شعر فارسی از مشروطیت تا سقوط سلطنت. تهران: سخن.

عمارتی مقدم، داوود. (۱۳۹۵). بلاغت: از آتن تا مدینه. تهران: هرمس.

کاخ، مرتضی. (۱۳۸۵). باغ بی‌برگی: یادنامه مهدی اخوان ثالث (م. امید). تهران: زمستان.

کشاوری بیضائی، محمد؛ معینی رودبالی، رضا؛ آهنگران، امیر و کشاوری بیضایی، فرود. (۱۳۹۹). «تعامل و تقابل شعر حافظ شیرازی با ساختار سیاسی قدرت». پژوهش‌های دستوری و بلاغی. شماره ۱۷. صص: ۲۲۴-۱۹۹.

گرچی، مصطفی. (۱۳۸۵). «آیین گفت‌وگو در آینه سیاست، نگاهی تحلیلی به سیاست‌نامه خواجه با توجه به مؤلفه‌های گفت‌وگوی فرهنگی‌ها». پژوهش‌های دستوری و بلاغی. شماره ۱. صص: ۹۰-۷۱.

محمدی آملی، محمدرضا. (۱۳۷۷). آواز چگور؛ (زندگی و شعر مهدی اخوان ثالث). تهران: ثالث.

Booth, W. (1988). *The vocation of a teacher: Rhetorical occasions, 1967-1988*. Chicago: University of Chicago Press.

Burke, K. (1969a). *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press.

Burke, K. (1969b). *A Grammar of Motives*. Berkeley: University of California Press.

Foss, S, Foss, K & Trapp, R. (1985). *Contemporary perspectives on rhetoric*. Illinois: Waveland Press Inc.

Grimaldi, W. (1980). *Aristotle, Rhetoric I; a commentary*. New York: Fordham University Press.

Kuypers, J. (2009). *Rhetorical criticism: Perspectives in action*. Lanham: Lexington Books.

McKeon, R. (1971). *The uses of rhetoric in a technological age: Architectonic productive arts*. In *The prospect of rhetoric*. Edited by Lloyd F. Bitzer and Edwin Black. Englewood Cliffs: Prentice-Hall Inc.

Perelman, C & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The new rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Translated by John Wilkinson and Purcell Weaver. London: University of Notre Dame Press.

Richards, J. (2008). *Rhetoric*. London: Routledge.

Sanchez, F. (1997). *Symbolic wealth and theatricality in Gracian*. in *Rhetoric and Politics: Baltasar Gracian and the new world order*. Edited by Nicholas Spadaccini and Jenaro Talens. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Scott, R & Brock, B. (1972). *Methods of rhetorical criticism: A twentieth-century perspective*. New York: Harper & Row.

Sullivan, P & Goldzwig, S. (2004). *New approaches to rhetoric*. Thousand oaks: Sage publications.

References

Ahmadi, M & Pournamdarian, T. (2017). An Introduction to Multiple Meanings of Rhetoric. *Journal of Language and Translation Studies*, 1, 27-52. [In Persian]

Ahmadi, M. (2018). *Rhetoric from theory to criticism*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]

Ahmadi, M. (2019). A Study of the Relationship between the Stage Element and Tragic Worldview in Ferdowsi's Lamentations Based on Kenneth Burke's Dramatic Theory. *Interdisciplinary Literary Research*, 4, 1-35. [In Persian]

Akbari, Z & Talebian, Y. (2022). Various concepts of "rhetoric" and contemporary rhetorical approaches. *Practical Rhetoric and Rhetorical Criticism*, 1, 64-49. [In Persian]

Akhavan-Sales, M. (2015). *The winter*. Tehran: Zemestan. [In Persian]

Akhavan-Sales, M. (2015). *From this Avesta*. Tehran: Morvarid. [In Persian]

Booth, Wayne C. (1988). *the Vocation of a Teacher: Rhetorical Occasions, 1967-1988*, Chicago: University of Chicago Press.

Burke, K. (1969a). *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press.

Burke, K. (1969b). *A Grammar of Motives*. Berkeley: University of California Press.

Chaharsoqi Amin, T. (2018). *Political Rhetoric in Iran, Persuasion Mechanisms in the Discourse of the Islamic Consultative Assembly*. Tehran: Logos. [In Persian]

Emarati Moghaddam, D. (2016). *Rhetoric from Athen to Madina*. Tehran: Hermes. [In Persian]

Foss, S., Foss, K & Trapp, R. (1985). *Contemporary Perspectives on Rhetoric*. Illinois: Waveland Press Inc.

Gorji, M. (2006). Faith dialogue in the mirror of politics Analytical approach to policy Eunuchs a given component of Dialogue of Cultures. *Rhetoric and Grammar studies*, 1, 71-90. [In Persian]

Grimaldi, W. (1980). *Aristotle, Rhetoric I; a commentary*. New York: Fordham University Press.

Jameson, F. (2022). *the Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. Translated by Hossein Safi Pirlojeh. Tehran: Nimaj. [In Persian]

Kakhi, M. (2006). *the Leafless Garden: A Memoir of Mehdi Akhavan Sales (M. Omid)*. Tehran: Winter. [In Persian]

Keshavarz beyzai, M. and others. (2020). Interacting with and defying power structure in Hafez's poetry. *Rhetoric and Grammar studies*, 17, 199-224. [In Persian]

Kuypers, J. (2009). *Rhetorical Criticism: Perspectives in action*. Lanham: Lexington Books.

McKeon, R. (1971). *the uses of Rhetoric in a Technological age: Architectonic productive arts*. In *The Prospect of Rhetoric*. Edited by Lloyd F. Bitzer and Edwin Black. Englewood Cliffs: Prentice-Hall Inc.

Mohammadi Amoli, M. (1998). *the Song of Chogour: The Life and Poetry of Mehdi Akhavan Sales*. Tehran: Sales. [In Persian]

Perelman, C & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *the new rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Translated by John Wilkinson and Purcell Weaver. London: University of Notre Dame Press.

Richards, J. (2008). *Rhetoric*. London: Routledge.

- Sanchez, F. (1997). *Symbolic Wealth and Theatricality in Gracian*. In *Rhetoric and Politics: Baltasar Gracian and the new world order*. Edited by Nicholas Spadaccini and Jenaro Talens. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Scott, R & Brock, B. (1972). *Methods of Rhetorical Criticism: A Twentieth- Century Perspective*. New York: Harper & Row.
- Shafiee Kadkani, M. (2024). *Periods of Persian Poetry from the Constitutional Era to the fall of the Monarchy*. Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Sullivan, P & Goldzwig, S. (2004). *New Approaches to Rhetoric*. Thousand oaks: Sage publications.